

AHMET HAMDİ TANPINAR' IN "NE İÇİNDEYİM ZAMANIN?" ŞİİRİNİ TAHLİL

Prof. Dr. Nurullah ÇETİN

I. İÇERİK

1. Konu: Zaman ve varlık.

2. İzlek: İnsan, sonsuz süreye ve varlığa saf bir sanat duyarlığı ve soyutlama arkasından bakarak sonsuzluğa ulaşabilir ve mutlu olabilir. Bu madde dünyası, soyut sanatla aşılabilir. Şair, bu dünyanın madde katılığını estetik boyutuyla algılayarak yumuşatmaya çalışıyor. Mutasavvıflar, soyut bir duygu olan ilâhî aşk içinde kendi varlıklarını, iradelerini eriterek sonsuzluğa ve mutluluğa ererler. Tanpınar ise bir estetik mistiği olarak varlığını soyut sanat içinde eriterek, sanatsal bir güzellik içinde bekâya ermeye ve mutlu olmaya çalışıyor.

Konu ve izleği şiiri bölüm bölüm tahlil ederek belirgin kılmaya çalışalım.

NE İÇİNDEYİM ZAMANIN

Ne içindeyim zamanın,
Ne de büsbütün dışında.
Yekpâre geniş bir ânın,
Parçalanmaz akışında.

Bir garip rüya rengiyle,
Uyuşmuş gibi her şekil.
Rüzgârda uçan tüy bile,
Benim kadar hafif değil.

Başım sükûtu öğüten,
Uçsuz bucaksız değirmen.
İçim muradına ermiş,
Abasız, postsuz bir derviş.

Kökü bende bir sarmaşık,
Olmuş dünya sezmekteyim.
Mavi, masmavi bir ışık,
Ortasında yüzmekteyim.

Tanpınar, şehâdet âleminin şartlarının ürünü olan ve geçmiş-şimdi-gelecek diye bölümlenen bir zaman algısına bağımlı değildir. O, zamanda bir parçalanmışlığı ve bölünmüşlüğü kabul etmez. Ona göre zaman, öncesiz ve sonrasız sonsuz bir bütünlüktür. Fiziksel zaman, varlığın ortaya çıkışı ile başlar, varlığın ölümü ve yok oluşuyla biter. Saat, gün, ay, yıl gibi zaman dilimleri evrenin fiziksel varlıklarının durum ve hareketlerine bağlı olarak ortaya çıkan izafi (göreceli) zaman dilimleridir. Bu mutlak değil, göreceli bir zaman anlayışıdır. Geçmiş-şimdi-gelecek zaman dilimleri de bu fiziksel zaman anlayışının izafi dilimleridir.

Şair, kendini bu dünyanın değil, ruhsal bir dünyanın şairi olarak gördüğü için de fiziksel dünya zamanına hapsolmaz. Dolayısıyla bu zamanın ne içinde ne de büsbütün dışındadır. Onun zaman algısında Bergson'un fikirlerinin önemli bir etkisi vardır.

Bergson'a göre süre (durée), bütün varlık ve olaylardan önce var olan bir şeydir ve varlığı başka bir sebebe bağlı değildir, yani kendi kendine kaim bir varlıktır. Süre, sonsuz, sınırsız, bölümlenemez bir zaman bütünlüğüdür. Zaman ise kesintili, bölümlenebilen ve varlığı, maddeye bağlı olan bir şeydir. Dolayısıyla hayatın, varlığın ve olayların kaynağı, belirleyeni süredir. İbn-i Râvendî'nin öncülük ettiği ve İslâm materyalistleri olarak bilinen Dehriyyûn da aşağı yukarı buna benzer bir görüşü savunurlar. Onlar da "dehr" (süre)i kutsamışlardı ve tüm varlığı sınırsız zaman olan dehr yaratmıştır, düşüncesine

sahiplerdi. Tanpınar'ın zamana yaklaşımıyla hem Bergson'un hem de Dehrîlerin yaklaşımları arasında bazı benzerlikler görmek mümkün.

Tanpınar'ın zaman kavramına yaklaşımını en çarpıcı ve öz bir biçimde “Ne İçindeyim Zamanın” adlı şiiri veriyor. Bu şiiri üzerine çok durulmuş ve farklı yorumlar yapılmış. Önemli bir metin olduğu için başka yorumlardan da yararlanarak şiiri açım lamaya çalışalım.

*Ne içindeyim zamanın,
Ne de büsbütün dışında.
Yekpâre geniş bir ânın,
Parçalanmaz akışında.*

Tanpınar, iki ayrı dünya algısı ortaya koyuyor: Bizim, somut olarak bulunduğumuz, beş duyumuzla algıladığımız, yaşadığımız, yeyip içtiğimiz bizzat içinde bulunduğumuz bu fiziksel dünya, bir de bunun üstünde ya da ötesinde duygusal olarak, ruhsal olarak, sanal olarak bambaşka şartların egemen olduğu apayrı bir sonsuzluk, maddesizlik, saydamlık, lâtiflik âlemi.

Birincisine fiziksel dünya (madde dünyası), ikincisine de soyut dünya (mana dünyası) diyelim. Tanpınar, kendini bu ikinci dünyanın insanı ve şairi olarak hissediyor. Ancak bu fiziksel dünyadan da tamamen kopmuş değil. Hem bu zamanın içinde, bu dünya zamanının şartlarına bağlı yani biyolojik olarak bu dünyada yaşıyor, yeyip içiyor, çalışıyor, hastalanıyor, yaşlanıyor vs. hem de kendini tamamen bu dünya şartlarına bağımlı görmüyor. Cismiyle bu dünyaya, ruhuyla soyut dünyaya bağlı. Bu iki dünya arasında gidip geliyor. Kendini cismen fiziksel dünyada ruhen soyut dünyada bulur.

Fiziksel dünyanın zamanı geçmiş-şimdi-gelecek diye bölümlenmiş, başı sonu belli, sınırlı, dar bir süreçtir. Soyut dünyanın zamanı ise parçalanmaz bir bütün ve sonsuz. Burada “yekpâre bir an” ve “parçalanmaz akış” ifadeleri onun zamanın bütünselliği düşüncesini ortaya koyuyor. Yani geçmiş-şimdi-gelecek gibi bölümlenmelere itibar etmemesi, zamanı bölünemez bir bütün olarak algılaması söz konusu. Bu zaman, soyut, sonsuz süredir.

Fiziksel dünyada geçerli olan “zaman”, soyut dünyada ise “süre”dir. Tanpınar, “süre”yi esas alır. O, kendini saat, gün, ay, yıl gibi evrenin maddi yapısından izafi olarak çıkan ve geçici olan, sınırlı, dar, sıkıcı “zaman” da değil, maddeye bağımlı olmayan soyut, sonsuz, sınırsız, lâtif bir âlemin “süre”sinde mutlu olur.

Böylece şair, geçmişin elden çıkıp gitmiş değer ve yaşantılarına hayıflanmaya, nostaljik ıstıraplar çekmeye ya da geleceğe ilişkin endişelere kapılmaya karşı kurtuluş çaresi bulmuş oluyor. Geçip gidenin yok olması ya da ölümle yok oluş gibi faniliğin trajedisini bu bütünsel zaman kuramıyla yenmeye çalışıyor. Bu bakımdan şair, ne bu fiziksel dünyanın zaman algısına hapsolmuş ne de bunun tamamen dışında.

Taşkın Tuna, Tanpınar'ın bu zaman algısını tebellür ettirmek üzere şu bilgileri veriyor: ”Paralel evrenler, içinde yaşadığımız evrenin dışındadır ama, mekânsızlık söz konusu olduğu için hangi dışında belli değildir. Orayı beş duyumuzla algılayamıyoruz. Çünkü orası tamamen sanal bir âlemdir ve bu âlemi oluşturan mozaik yapılar, maddesiz ve kütesizdir. O takdirde, ister istemez Tanpınar'ın şiirindeki anlam, tüm açılımı ile zihnimize ucu sivri bir çivi gibi çakılıp kalıyor.

Tanpınar, zamanın içinde değilse, bu evrende olamayacağına göre, zaman dışı bir başka evrendedir anlamı çıkıyor. Öte yandan zaman dışı anlamsız bir sözcük olduğundan büsbütün de dışında olamayacağı yargısı ön plana çıkıyor. Zaman içinde değil ama tam olarak dışında da değil! Başka bir anlatımla zamanın belki de akmadığı bir başka âlemi akla getiriyor.”¹

*Bir garip rüya rengiyle,
Uyuşmuş gibi her şekil.
Rüzgârda uçan tüy bile,
Benim kadar hafif değil.*

Varlıklara bakış biçimi ve açısı değişiktir. Duyguların, ruhun arkasından görülen her varlık, her şekil, her görüntü, fiziksel dünyaya özgü somutluklarını kaybettikleri için, beş duyumuzla algılanan birer

varlık olmaktan çıktıkları için, uyanık bir bilinçle değil, uyanık bir rüya arkasından görüldükleri için garip bir rüya rengiyle uyumuş gibi saydam, seyyal bir hâl alıyorlar.

Kendisi de tüm dünyevî ve fiziksel varlığından sıyrıldığı için, tüm ağırlıklarını bu dünyada bırakıp kendi soyut, öznel, duygusal ve ruhsal dünyasına urûc ettiği için orada rüzgârda uçan tüyden bile hafiftir. Maddeden tecerrüd hâli. Bu türlü bir görüş ve düşünüş aslında mistiklere, mutasavvıflara özgü bir tavidir. Tasavvufî klasik Türk edebiyatında bu tarz yaklaşımlara çok rastlarız. Ancak onlar dinî-mistik bir düzlemden hareket ederlerken; Tanpınar, soyut sanat düşüncesinden kalkıyor.

*Başım sükûtu öğüten,
Uçsuz bucaksız değirmen.
İçim muradına ermiş,
Abasız, postsuz bir derviş.*

Şair, kendini fiziksel dünyanın zaman ve mekânının ötesinde hissettiğinden uçsuz bucaksız bir değirmen gibi yine zamansızlığın bir ifadesi olan sükûtu öğüttüğünü, soyut âleme yayılmış bir sonsuzluğa ulaştığını belirtir. Böylece zaman ve mekânla mukayyed olmayan bir soyut âleme hâkim olduğu için kendini muradına ermiş abasız postsuz bir dervişe benzetiyor. Kalben vuslata yani Allah'a ulaşmış bir derviş, maddî ve dünyevî varlığını simgeleyen aba ve posttan sıyrılmakla manen ilâhî kata yükselmiş; yani asıl muradına ermiş olur. Dervişi bu dünyaya ve bu dünyanın "zaman"ına bağlayan tek varlığı ve malı olan aba ve postudur. Abadan ve posttan ayrıldığı zaman maddeden ve zamandan kurtulur, mana âlemine, sonsuzluk dünyasına, "süre"ye ulaşmış olur. Bu da zaten onun muradıdır.

Tanpınar, kendini dervişi yaşadığı sürece benzer bir süreci yaşadığını vurguluyor. Tanpınar'ın, ayrıca bu "abasız postsuz muradına ermiş derviş" imgesini onun bir yazısında geçen şu ifadelerinden yararlanarak daha iyi anlamak mümkündür: "Şiir, hikâyedeki Melâmî dervişi benzer. Ateşe atılınca derviş sırrolar, yalnız tacı ile hırkası kalır."2 Tanpınar, böyle bir derviş gibi kendini sanat ateşine atıp sırrolaran bir kişi, bir şair olarak görüyor. Ayrıca dünyevî varlıklarından sıyrılmış abasız postsuz dervişleri, Mevlâna'nın "insanlar gördüm, üzerlerinde elbiseler yok / Elbiseler gördüm içinde insanlar yok" ifadesindeki üzerlerinde elbiseler olmayan insanlar olarak da düşünülebilir.

*Kökü bende bir sarmaşık,
Olmuş dünya sezmemekteyim.*

mısralarıyla da bu görünen ve görünmeyen tüm âlemlerin, değişik varlık çeşitleriyle sarmaşık gibi her tarafı sarmış olan evrenin asıl kökünün insanın içinde olduğu düşüncesini ortaya koyuyor. Evrenin özü, çekirdeği insandır, varlık, evren, insanla anlam kazanır, insana göre tanımlanabilir. Bu yaklaşım Şeyh Gâlib'in:

*Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen
Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen*

beytindeki anlama çok yakındır. İnsanın eşref-i mahlûkât olması anlayışını da buna yakın görebiliriz. İnsan, kâinat ağacının bir misal-i musağğandır. Yani küçültülmüş bir örneği ve meyvesi. Kâinat büyütülmüş, genişletilmiş bir insan; insan da küçültülmüş, komprime hâle getirilmiş, yoğunlaştırılmış bir kâinattır.

Burada idealist / sezgici yaklaşımı görüyoruz. Bir sarmaşık olan dünyanın, görünen varlığın kökünün şairde yani insanda olması, varlığın insana göre algılanıp tanımlanması demektir. Dünya ve varlık, şairin bakış açısına, sezisini, duyusuna göre anlam kazanıyor. "Dünya ve varlık, nasılsa öyledir" değil; "insan nasıl görüyorsa öyledir" anlayışı hâkim. Her insan, dünyayı kendine göre, kendi kapasitesi, bilgi birikimi, duygu yükü ile algılayabilir. Dünya ve varlık, bağımsız olarak, kendi başına tanımlanan değil; insan tarafından sezilen bir şeydir. O hâlde belirleyici olan nesne yani madde değil, özne yani insandır. Tanpınar, burada Materyalizme ters bir yaklaşım ortaya koyuyor.

*Mavi, masmavi bir ışık,
Ortasında yüzmemekteyim.*

mısraları ise Taşkın Tuna'nın yorumladığı gibi zamansız ve mekânsız âlemden çıkıp bu dünyaya doğru ilk harekete başlamasını, bu maddî dünyaya gelişi imlemiyor, tam tersine maddî, fiziksel dünya ötesi saf nurun, saf ışığın, saydamlığın, sonsuzluğun, enginliğin hâkim olduğu soyut dünya içinde mutlu oluşu ifade ediyor.

Tanpınar, “Antalyalı Genç Kıza” adlı mektubunda bu şiire dair şu bilgileri verir: “Ne İçindeyim Zamanın” şiiri, şiir hâlini, kozmosla insanın birleşmesini nakleder ki bir çeşit murâkabe (içe dalma) ve rüya hâlidir.³

3. Düşünce: Şiir, düşünsel açıdan mistik bir şiirdir. Şair, kendi varlığını, sonsuz zaman ve varlığın soyut anlamda saf güzelliği içinde eritiyor. Tabiat ve sanat güzelliği mistisizmi düşünce olarak baskın durumdadır.

4. Olay: Şiir, bir manzum hikâye değil, saf şiirdir. Dolayısıyla şiirde asıl amaç, kendisinden haber verilecek bir olay aktarımı değildir. O yüzden belli başlı bir olay da yoktur. Şiirin yüzey yapısındaki olay önemsizdir. Yüzey yapıdan sağaltılabilecek olay şu olabilir: Şair, uyanık bir rüya görerek varlığa, dünyaya, zamana bakmakta, kendini sonsuz bir zaman denizi içinde yüzer bulmakta, varlıkları belli belirsiz şekilleriyle, hayal meyal görmektedir. Kendini çok hafif, çok mutlu hissetmektedir. Evrenle kendisi arasında organik bir bağ kurmakta ve sonsuz güzellik ve mutluluk içinde yüzmektedir. Yüzey yapıdaki bu olay, bir vesiledir. Asıl amaç, konu ve izlekte açılanan duygu ve düşüncelerdir.

5. Varlık: Şair, varlıklara sezgici / idealist ve panteist açılardan yaklaşmaktadır. Varlıklar oldukları gibi, kendi özellikleriyle değil, şairin gördüğü biçimde sunulmakta, şair, varlıkta kendi sezgilerini, duygu ve düşüncelerini aramaktadır. Ayrıca varlığın, dünyanın güzelliğinde estetik bir değer bulmakta ve dünyanın estetik sanatsal güzelliğinde ilâhî ruh hissetmektedir. Ona göre ilâhî ruh, dünya güzelliğine sinmiştir. Bu bağlamda Tanrı ile tabiatı özdeşleştirir.

6. Duygu: Şiir, iyimser / yumuşak duygulardan yaşama sevinci duygusu üzerine kurgulanmıştır. Estetik anlamda olağanüstü güzel bir dünyada bulunmak, ona yaşama sevinci veriyor.

7. Görüntü: Şair, dünyayı, varlıkları öznel anlamda resimsel bir anlayışla görüntülüyor. Kendi algıladığı öznel bir dünyanın resmini çiziyor. Kendi duygusal devinimlerinin sergilendiği hareketli bir görüntüye de yer veriyor. Soyut görüntü unsurlarından imge ve simgelere bol miktarda yer vermiş. Bunları daha önce ayrıntılı olarak açıkladık. İmge oluşturmada edebî sanatlardan yararlanmış. Meselâ “Bir garip rüya rengiyle / uyuşmuş gibi her şekil” mısralarındaki varlığın soyutlanması imgesi, kişileştirme sanatından faydalanılarak oluşturulmuş. Uyuşukluk, canlılara özgü bir durumdur. Ama burada cansız şekle atfedilmiş.

“Rüzgârda uçan tüy bile / Benim kadar hafif değil” mısralarındaki varlıktan tecerrüd imgesi ve “Başım sükütu öğüten / Uçsuz bucaksız değirmen” mısralarındaki kafa dinginliği imgesi, “Kökü bende bir sarmaşık / Olmuş dünya sezmekteyim” mısralarındaki insanın kâinatın özü olduğu imgesi benzetme sanatından faydalanılarak kurulmuş.

İmge ve simgelerin dışında bir başka soyut görüntü unsuru, hayalî kişiliktir. Şair, “İçim muradına ermiş / Abasız, postsuz bir derviş” mısralarında hayalî bir derviş görüntüsüne yer veriyor.

II. ŞEKİL

Nazım Şekli: Şiir, dörtlüklerle kurulmuştur. 1., 2. ve 4. dörtlükler çapraz kafiyelidir. 3. dörtlük ise eşlemedir.

III. DİL VE ÜSLÛP

A. Dil

1. Dil sapmaları: Şiirde dil sapması görülüyor. Türkçe, dilbilgisi kuralları açısından oldukça başarılı bir şekilde kullanılmış. Şair, dili bozmadan, değiştirmeden ustalıkla kullanıyor.

2. Konuşma dili: Konuşma dili unsurlarına fazla yer verilmemiş. Sadece “uçsuz bucaksız” ikilemesi görülüyor.

3. Cümle: Şiirde cümle kuruluşu, çok düzenli ve sistemli. Cümle kuruluşu bakımından bir aksaklık görülmemekte ve bu durum da Türkçenin akıcı, işlek ve güzel bir kullanımını ortaya koymaktadır. Her dördlüğün ilk iki mısraı kendi içinde 3. ve 4. mısraları da yine kendi içinde tamamlanmış birer cümle hâlinindedir. Böylece her dördlük ikişer cümleden oluşmaktadır. Cümleyi oluşturan mısralar da düzenli şekilde ikiye bölünmüş. Meselâ “Ne içindeyim zamanın ne de büsbütün dışında (yım)” cümlesi 1. ve 2. mısraya düzenli olarak bölünmüş. Bu sistem şiirin tamamında görülüyor.

B. Üslûp: Şiirde iç konuşma üslûbu var. Şair, duygu ve düşüncelerini kendi kendine konuşarak aktarıyor. Ayrıca soyutlama üslûbu da çok belirgin. İzlenimci bir yaklaşımla varlık ve zaman öznel bir şekilde soyutlamadan geçirilerek sunuluyor. Tecrid ameliyesi çok bariz.

IV. ÂHENK

1. Ses tekrarları: Şair, bilerek veya bilmeyerek her dördlükte ünsüz ve ünlülerle ahenk sağlama yoluna gitmiş. Meselâ ilk dördlükte 12 tane n ünsüzü tekrar edilmiş. Bu dördlüğe bu ünsüzün ahengi egemen olmuş.

İkinci dördlükte 10 kez i ünlüsü tekrar edilmiş. 3 kez tekrarlanan ü ünlüsü de ses benzerliği bakımından i ünlüsünü destekler niteliktedir. Bu dördlüğün hafifliği, yumuşaklığı ve inceliği yansıtan muhtevasını i ve ü yumuşak, zarif ve ince sesleri tamamlıyor.

Üçüncü dördlükte 7 kez tekrarlanan u ünlüsü ahengini egemen kılmış.

Son dördlükte de 6 kez tekrarlanan k ünsüzü, 7 kez tekrarlanan e ünlüsü ses bakımından daha baskın görünüyor.

Dördlükler içine yayılan ünlü ve ünsüz tekrarlarına dayanan ahenk yanında, mısra sonlarındaki ses benzerliklerine dayanan kafiye de ahenk sağlama yöntemi olarak kullanılmış. Şiirde tam kafiye uygulaması egemen. Ancak son dördlükte zengin ve yarım kafiye görülüyor.

Ayrıca “zaman **ın** / ân **ın**”, “dış **ında** / akış **ında**”, “sez **mekteyim** / yüz **mekteyim**” örneklerinde olduğu gibi redifler yoluyla da şiir ahenkli kılınmış.

2. Kelime tekrarları: İlk iki mısradaki “ne” kelimesinin tekrarıyla bir kelimelik mısra başı tekrarı yapılarak ahenk oluşturulmuş.

3. Ses dalgalanması-vezin: Şiir, duraksız 8'li hece vezniyle yazılmıştır. Şair, burada Türkçenin millî vezni olan heceyi oldukça başarılı bir şekilde, varlığı hiç hissedilmeden kullanmış